

Denna skildring av Mihkel Bach ingår i en minnesskrift, Lumen Novum 1988/89, över Tallinns franska gymnasium Lycé Français. Författare är Mihkels klasskamrat på 1930-talet Valli Voitk och översättningen från estniskan är gjord av Riita Aben.

Arvet efter Mihkel Bach.

I skolan var Mihkel Bach olik andra barn, han var livlig, intresserad av allting, konst, musik, litteratur eller "fransk anda". Han hade särskild förmåga att göra grå vardag till söndag. När vi fortvarande lekte med dockor, ritade Mihkel hemma nakenfigurer efter levande modeller. Han var alltid före oss alla andra.

Tyvärr kan jag inte ge någon överblick över alla hans arbeten, jag kan bara tala om hans arbeten i Kanada, huvudsakligen i Toronto.

Han läste arkitektur i Berlins universitet. Efter avslutade studier i Berlin reste han till Sverige och år 1948 fortsatte han till Kanada. Snart efter ankomsten fick han anställning vid Torontos universitet, i början som lektor i arkitektur, senare som professor. Eftersom han var så kallad "renässansmänniska", kunde han inte gå bara en väg. Han var lika mycket hemma i matematik och fysik, som i konst och litteratur. Att vara lärare räckte inte för honom eftersom han var en skapande natur. Han ville själv planera, skissera och bygga.

För estländare var det mycket viktigt med EELK Petri församlingskyrka i Toronto som han planerade. År 1953 påbörjade Mihkel skissera kyrkan. I februari nästa år fastställde kyrkofullmäktige planen och kyrkobygget påbörjades i november samma år. På hösten år 1955 var kyrkan färdig. Den hade 700 sittplatser och hela byggnaden kostade 195 000 dollar.

Kyrkan var alltså ritad av en estnisk arkitekt och den var den första byggnaden i den stilen i Kanada. Kanadas tidningar skrev om den och folk korn från när och fjärran för att se den. Man analyserade byggnadsstilen och den blev en förebild för andra byggnader. Toronto var full av kyrkor som fanns nästan i varje gathörn, som var vanligt i städer där det förekommer många trossamfund. Peeters kyrka hade en revolutionerande byggnadsstil i jämförelse med andra kyrkor. Mihkel hade skapat en ny stil. För närvarande finns liknande kyrkor i många städer i Kanada.

Peeters kyrka har som i finsk arkitektur spetsigt kiltak som pekar direkt mot himlen. Inne i kyrkan påminner mycket om gamla estniska hus på landet, särskilt takbjälkarna. Man har använt mycket trä, tegel och glas, som är naturliga och enkla material, ingenting är gömt under färg och puts.

Till kyrkan har gjorts flera tillbyggnader enligt utkast av Mihkel, den första år 1961. De senaste tillbyggnaderna har gjorts enligt utkast av Ants Elken.

Hans andra arbete, också före sin tid, var byggandet av estniska kooperativa bostäder. De husen ligger i östra delen av Toronto, nr. 2368 och 2378 på Queen St. East, vid Ontario sjön. Det komplexet med 2 hus blev färdigt 1951/52. Det ena huset innehåller 20 lägenheter, det andra 16 lägenheter. I Toronto var då ont om bostäder och estländare flyttade in så fort som möjligt även om husen ännu inte var riktigt klara. De husen räknas fortvarande som moderna. Flera år efter att dessa hus blev färdiga var andra arkitekter och husbyggare intresserade av

dem. Nu lever där barn och barnbarn till de första hyresgästerna - andra och tredje generationen estländare, som de kallas här.

För fullständighetens skull vill jag nämna ännu ett par byggnader som Mihkel gjorde utkast till. Folk kommer inte alltid så bra ihåg, särskilt inte vi. När vi kom till främmande länder var vi tvungna att börja leva och arbeta, planera och bygga direkt efter ankomsten. Ofta var det så, att det som inte hände i närmaste omgivningen blev oss obekant, för det var så mycket att ordna med våra egna personliga livsvillkor.

I norra Toronto där Yonge och Lawrence gator korsar varandra, står Church of Christian Science med sina rena linjer. Den är också ett arv efter Mihkel.

I Toronto innerstad, inte långt från korsningen av Yonge och Bloor, står Toronto universitetets Viktoria Läroverks studenthem (180 Charles St.). Den byggdes huvudsakligen efter Mihkels utkast och planer och är som en oas i innerstan. När man sitter där på stenbänken är det lugnt och bra och trafikbullret hörs inte bakom muren.

Bells telefonhus på Danforth Street är också byggt efter Mihkels anvisningar.

Jag får inte glömma bostadshuset med tre torn i småstaden Oakville i närheten av Toronto. De tre tornen bildar en komplex. I varje torn finns 12 lägenheter. Sådana hus med torn var i början av år 1950 okända i Kanada. Tornhuset blev till förebild för många arkitekter. Där var Mihkel inte bara arkitekt, han var också delägare och bodde viss tid i en av tornlägenheterna, som han själv hade ritat.

Mihkels skapandeperiod i Kanada var inte lång, knappt 10 år. Men den var intensiv. Om det vittnar alla de "Mihkels hus" som fortfarande räknas som moderna.

Jag kom till Toronto år 1953. Jag hade inte träffat Mihkel sedan skoltiden och blev mycket överraskad när han en dag sökte upp mig. En vacker vårdag hämtade han mig i sin öppna röda bilen och ville visa mig staden Toronto. "Du hinner inte så mycket till fots" sa han. Senare frågade han om jag behövde något från affären, t. ex. mat till barnen. Jag behövde ingenting men var rörd av hans fråga.

Snart lämnade jag Toronto och när jag efter fem års bortavaro kom tillbaka mötte jag Mihkel inte mer.

En av de namnkunnigaste arkitekterna i Toronto var Elmar Tampold. Han var Mihkels elev, vän och sedan stundom hans arbetsgivare. Han uppskattar mycket högt arvet efter Mihkel i Toronto universitetets arkitekturhistoria och säger: "Han förde Kanadas arkitektur in i samtiden och öppnade fönstret för friska vindar från Europa och Amerika. Tidigare drucknade här allting i traditioner och stelnade former. Man kan säga att före Mihkel var arkitektfakulteten som ett tekniskt institut. Där fanns inget friskt eller nyskapande, bara kunskap om hur man gör. Mihkel utnyttjade nya idéer och nya program. Han hade bland eleverna ett otal anhängare, jag måste nästan säga lärjungar (fans). Av hans elever har många blivit berömda arkitekter. Jag träffar ibland kamrater från universitetstiden och alltid går samtal över till att handla om Mihkel. De minns honom alla med tacksamhet och säger gång på gång hur positiv och uppbyggande tiden var med Mihkel. Han tog Kanadas arkitektur ur antiktiden.

Elmar Tampold hänvisar till att Mihkels idéer fortfarande är gångbara, hans design lever vidare. "Jag möter hans idéer överallt hos hans elever och hos nutida unga arkitekter. Det är ett intressant exempel på hur en man med sina idéer kan reformera en hel fakultet."

När jag frågade honom vilken av Mihkels byggnader han tyckte mest om, fick jag svaret: "Hans sommarstuga vid sjön Kristall i Norra Ontario". Hans sommarstuga var byggd i "teepee

stil", d.v.s. förebilden var indianers tält eller wigwam. Under de sista åren av hans liv hade han varit livligt intresserad av Kanadas ursprungsbefolkning. Han blev deras förespråkare och stred för deras rättigheter.

Mihkel dog sommaren 1972 i sin sommarstuga.

Arkitekt Mihkel Bach
Född 3 nov. 1916 i Moskva, Ryssland
Död 23 juni 1972 i Toronto, Kanada

Viktor Köresaar, Mihkels kamrat.
Teckning utförd av Mihkel 1935.